

ECATERINA TEODOROIU

IOANA d'ARC a ROMÂNIEI

ediție bilingvă

PRINCEPS
PUBLISHING

București, 2019

Cuprins

Cuvânt înainte	8
Ecaterina, mit feminin?	20
I – De la Cătălina la... Ecaterina.Copilăria, adolescența, școala	44
II – Neutralitatea. Visuri amânate, noi priorități...	78
III – Împrejurările în care a fost decisă intrarea României în război	98
IV – În acest timp, Ecaterina...	130
V – Nimeni și nimic nu-i va sta în cale!	154
VI – Instruirea și dotarea armatei	168
VII – „La revedere, frate, te-oi răzbuna eu!”	186
VIII – Drumul refugiului	210
IX – Daruri de Crăciun	220
X – „Mama răniților”	234
XI – Ecaterina: „m-am speriat singură de schimbarea ce s-a făcut în mine”	246
XII – „Cercetașa Teodoroiu a fost o domnișoară corectă...”	258
XIII – „Virtutea militară”	278
XIV – Tranșeele fierbinți ale lunii august – Muncelu	284
XV – „Pe aici nu se trece!”	296
XVI – Am căzut, dar știu că mă veți răzbuna!	308
XVII – Cinstirea memoriei eroinei	318
Biografie	337
Bibliografie	339
Parteneri	343

I

De la Cătălina la... Ecaterina. Copilăria, adolescența, școala

— Cătălină, muică, eu te trezii pentru școală cum îmi ziseși, dar mă gândii că azi se făcu tare frig afară și ai de mers mult, că Nicolae zise că drumul se făcu greu, căzu multă zăpadă peste noapte, așa că, dacă vrei, poți să nu te duci la școală! Teamă mi-e să nu pățești ceva...

— Nici nu poate fi vorba de așa ceva, măicuță, mă voi îmbrăca mai bine. Iaca luai haina de postav, mă încinsei cu betele de lână, mă încălțai cu ghetele lui Nicolae și pusei hârtie de ziar înăuntru ca să țină de cald și să nu-mi iasă din picioare. Domnul învățător mă așteaptă și nu trebuie să fiu un exemplu rău pentru ceilalți copii, se grăbi să răspundă fetița, clipind veselă de sub căciulița de lână împletită de muma ei, în care își ascunsese părul bogat.

— Bine, bine, eu te știu, așa ești tu, harnică și curajoasă, dar nu vreau să cazi bolnavă la pat, Doamne ferește! Știi că nu avem bani de doctor, și, pe urmă, cine vine tocmai aici la noi, la Vădeni, pe vremea asta? mai adăugă mama Cătălinei cu părere de rău, văzând că fata era hotărâtă să meargă la școală.

Ecaterina Teodoroiu, elevă la gimnaziu, Sursa foto: Ion Mocioi, *Ecaterina Teodoroiu*, ed. Academică Brâncuși, Târgu Jiu, 2011, p. 44.

Ecaterina Teodoroiu, elevă au collège, Source de la photo : Ion Mocioi, *Ecaterina Teodoroiu*, Târgu Jiu : Ed. Académique Brâncuși, 2011, p. 44.

I

De Cătălina à... Ecaterina. Enfance, adolescence, école

— Ma p'tite, Cătălina, j't'ai réveillée pour aller à l'école comme tu m'as dit, mais j'pense qu'y fait très froid et qu't'as beaucoup de ch'min à faire, Nicolae disait que la route était difficile, qu'il a beaucoup neigé cette nuit, alors, si tu veux, tu peux rester là et pas aller à l'école ! J'ai bien peur qu'il t'arrive malheur...

— Mais il n'en est même pas question, mère, je vais m'habiller chaudement, regarde : je prends le gros manteau de laine, je mets une large ceinture, je chausse les bottes de Nicolae que je double de journal pour que ça tienne chaud aux pieds et, surtout, pour ne pas les perdre des pieds... Le Maître m'attend, et il ne faut pas que je sois un mauvais exemple pour les autres enfants, s'empressa de répondre la fillette, clignant malicieusement des yeux sous son bonnet de laine tricoté par sa mère, qui cachait son abondante chevelure.

— Bon, d'accord, d'accord, j'te r'connais bien là, ma fille, t'es très appliquée et courageuse, mais je veux pas qu'tu tombes malade, Dieu nous en préserve ! Tu sais très bien qu'on n'a pas d'argent pour payer un docteur, et puis, qui veux-tu qui vienne nous voir ici, à Vădeni ? ajouta la mère de Cătălina à regret, voyant que sa fille était déterminée à aller à l'école.

Ecaterina s-a născut la 14 ianuarie 1894¹² în comuna Vădeni, lângă Târgu Jiu, dintr-o familie numeroasă de țărani, fiind fiica lui Vasile și a Elenei Toderoiu. La naștere, părinții i-au dat prenumele Cătălina, iar vecinii, care copiii și învățătorul din sat o alintau zicându-i *Lili*.

După datina gorjenilor, chiar obiceiul străvechi era destinat grindă” până moașa ei

dacă era fată și chiar dacă băieților, ea fu „dată la la vârsta de trei anișori de în prima zi din an, la ceas de dimineată, apropiind-o cu creștetul capului de trei ori de grinda cea mai groasă din casa moșilor, cu urarea: „Pruncuța aceasta să crească sănătoasă și mare și puternică!” După aceasta, copilul era oferit părinților ca un dar binecuvântat și se punea masă de

Elena Toderoiu (1869-1940), mama Ecaterinei. Sursa foto: Primăria orașului Târgu Jiu.

Elena Toderoiu (1869-1940), la mure d'Ecaterina. Source de la photo : Fonds de la Mairie de Târgu Jiu.

¹² După realizarea unirii provinciilor istorice române, a fost necesară și armonizarea calendarului utilizat de către acestea. Transilvania și Bucovina utilizau calendarul gregorian – „stil nou” – în timp ce Regatul României și Basarabia pe cel iulian – „stil vechi”. Trecerea de la stilul vechi la cel nou s-a făcut prin Decretul-lege nr. 1053, adoptat de Consiliul de Miniștri în data de 5/18 martie 1919, prin care se prevedea ca ziua de 1 aprilie să devină oficial data de 14 aprilie 1919. La câțiva ani după aceea, cu prilejul conferinței panortodoxe de la Constantinopol din 1923, Biserica Ortodoxă Română a hotărât și ea trecerea de la calendarul iulian la cel gregorian. Cu excepția datelor cuprinse în citate sau preluate ca atare din documente, celelalte date respectă calendarul oficial din perioada respectivă.

Ecaterina naquit le 14 janvier 1894¹² dans la commune de Vădeni, près de Târgu Jiu, dans une famille nombreuse de paysans. À sa naissance, ses parents Vasile et Elena Toderoiu lui avaient donné le prénom de *Cătălina*, mais plus tard ils l'appelèrent *Lili* tout comme le firent les voisins qui la chérissaient plus que tout, ainsi que les enfants et l'enseignant du village.

Selon la tradition des habitants de Gorj, même si l'ancienne coutume était réservée aux garçons, jusqu'à ses trois ans, chaque premier jour de l'an au petit matin, elle était soulevée tout en haut par une sage-femme pour « toucher la grosse poutre » de la maison. Selon la coutume, on lui faisait approcher trois fois de suite sa tête de la poutre la plus épaisse, en faisant le vœu qu'elle

Vasile Toderoiu (1858-1928), tatăl Ecaterinei. Sursa foto: Primăria orașului Târgu Jiu.

Vasile Toderoiu (1858-1928), le père d'Ecaterina. Source de la photo : Fonds de la Mairie de Târgu Jiu.

Trei eleve ale Liceului Teoretic „Ecaterina Teodoroiu” din Târgu Jiu, în vizită la Casa memorială a eroinei, primăvara lui 1969, unde o au ca gazdă pe Sabina Toderoiu Moruș (1909-1992), sora cea mică a Cătălinei, Sursa foto: Primăria orașului Târgu Jiu.

Trois élèves du Lycée Général « Ecaterina Teodoroiu » de Târgu Jiu, visitant la maison de l'héroïne qui est devenue musée, au printemps 1969 ; elles sont accueillies par Sabina Toderoiu Moruș (1909-1992), la petite sœur de Cătălina. Source de la photo : Fonds de la Mairie de Târgu Jiu.

12 Après la réunification des provinces historiques roumaines, il s'avéra nécessaire d'harmoniser le calendrier utilisé par celles-ci. En Transylvanie et en Bucovine fonctionnait le calendrier grégorien – dit « de nouveau style » – alors que le royaume de Roumanie et la Bessarabie utilisaient le calendrier julien – dit « d'ancien style ». La conversion vers le nouveau style fut réalisée par le Décret-loi n° 1053 adopté par le Conseil des Ministres le 5/18 mars 1919, aux termes duquel la date du 1 avril devint officiellement le 14 avril 1919. Quelques années après, à l'occasion de la conférence panorthodoxe de Constantinople de 1923, l'Église orthodoxe roumaine a décidé d'adopter également le calendrier grégorien. À l'exception des dates contenues dans les citations ou reprises comme telles des documents, les dates apparaissant dans cet ouvrage respectent le calendrier officiel de l'époque.

Școala primară din Vădeni (Târgu Jiu), locul unde a învățat să scrie și să citească eleva Teodoroiu. Sursa foto: Primăria orașului Târgu Jiu.

Ecole élémentaire de Vădeni (Târgu Jiu), où l'élève Ecaterina Teodoroiu a appris à lire et à écrire. Source de la photo : Fonds de la Mairie de Târgu Jiu.

sărbătoare.¹³

Fiind al treilea copil al familiei, Cătălina avea cinci frați și două surori. Înaintea ei se născuseră Nicolae și Elisabeta, iar după ea, Eftimie, Andrei, Ion, Vasile și micuța Sabina. Merge mai întâi la școala din Vădeni și se arată ageră la minte, sârguincioasă, numărându-se astfel printre cei mai buni elevi din clasă. Cu toate că a început școala primară în satul natal, greutățile materiale au făcut-o să întrerupă școala câțva timp. Numai că, grație istețimii ei, cu încurajări din partea învățătorilor, din dorința părinților, a fraților și surorilor ei și mai ales cu sprijinul boierului Pleniceanu, ctitorul școlii din Vădeni, care o îndrăgise, ea avea să fie trimisă să continue cursul elementar la Târgu Jiu, probabil între anii 1905-1909, la

13 Anca Vințeanu, „Obiceiuri de pe vremea dacilor păstrate în Oltenia”, în *Libertatea*, 31 decembrie 2017, articol accesat online în martie 2018. Se spune că „datul la grindă” este un obicei din vremea geto-dacilor, când Zamolxe ar fi sfătuit căpetenia ostașilor să recurgă la acest ritual întru sănătatea și fortificarea băieților, dat fiind că el se plângea, în acele vremuri de restriște, că soldații lui nu prea erau voinici și că ar fi avut nevoie de bărbați înalți și puternici să facă față năvălitorilor barbari. Pentru împlinirea ritualului „este nevoie de o masă, un fier, o pâine împletită, trei bănuți. Cel care oficiază slujba se spală pe mâini, ia copilul de subțiori și îl așază cu piciorușele pe bucata de fier, după care îl ridică până sus, la grindă (...)”, povestește Amelia Etegan, Director al Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Dolj”. Acest obicei, extins apoi la fete, se păstrează și astăzi în Oltenia.

Respect pentru oameni și cărți

grandisse bien, qu'elle soit forte et en bonne santé. Après cela, l'enfant était offert aux parents comme un cadeau béni et une fête était organisée.¹³

Troisième enfant de la famille, Cătălina avait cinq frères et deux sœurs : Nicolae et Elisabeta étaient ses aînés, elle était suivie de Eftimie, Andrei, Ion, Vasile et de la petite Sabina. Elle fréquente d'abord l'école de Vădeni, se montrant intelligente et appliquée, comptant ainsi parmi les meilleurs élèves de la classe. Bien qu'elle ait commencé par fréquenter l'école primaire dans son village natal, les difficultés matérielles l'ont amenée à interrompre le cursus scolaire pendant un certain temps. Cependant, vu son esprit éveillé, et l'encouragement de ses enseignants, le désir de ses parents et de ses frères et sœurs de la voir poursuivre ses études se réalisa : elle fut ainsi envoyée à l'école de la ville à Târgu Jiu, pour poursuivre le cours élémentaire dont l'apprentissage était bilingue en roumain et en allemand¹⁴, probablement entre 1905 et 1909, bénéficiant notamment du soutien du boyard Pleniceanu, le fondateur de l'école de Vădeni, qui l'appréciait beaucoup.

Maria și Dumitru Pleniceanu, boieri din Vădeni, cei care au sprijinit-o pe Cătălina să-și continue studiile primare și liceale. Sursa foto: Primăria orașului Târgu Jiu.

Maria et Dumitru Pleniceanu, riches propriétaires terriens de Vădeni, qui avaient aidé Cătălina à poursuivre ses études primaires et secondaires. Source de la photo : Fonds de la Mairie de Târgu Jiu.

¹³ Anca Vințeanu, « Obiceiuri de pe vremea dacilor păstrate în Oltenia » [« Coutumes du temps des Daces conservés dans l'Olténie »], dans *Libertatea [La liberté]*, 31 décembre 2017, article consulté en ligne en mars 2018. La légende veut que « soulever l'enfant jusqu'à ce qu'il touche la poutre » soit une coutume remontant à l'époque des Gètes et des Daces, Zamolxis aurait conseillé au chef des troupes de recourir à ce rituel dédié à la santé et à la force des garçons. En effet il s'était plaint, en ces périodes troubles, que ses soldats n'étaient pas assez forts et qu'il avait besoin d'hommes grands et forts pour faire face aux envahisseurs barbares. Pour accomplir ce rituel, il fallait disposer « d'une table, d'un fragment de fer, d'un pain tressé, et de trois petites pièces. Celui qui officie se lave les mains, prend l'enfant par les aisselles et l'assoit en veillant à ce que ses pieds touchent le morceau de fer, ensuite, il le soulève jusqu'à ce qu'il touche la grosse poutre », ainsi que le relate la Directrice du Centre pour la Préservation et la Promotion de la Tradition culturelle du département de Dolj (traduction de l'auteure). Cette coutume, étendue plus tard aux petites filles, est encore préservée aujourd'hui dans la province d'Olténie.

¹⁴ Située non loin, à l'époque, des frontières orientales de l'Empire austro-hongrois, la ville de Târgu Jiu disposait d'un enseignement bilingue, à l'instar d'autres villes se trouvant dans la même situation.

Un catren scris de Ecaterina pe spatele unei cărți poștale: „Nu mă uitați, iubiiții mei prieteni! / Un alt chin mai dureros nu poate să fie / Decât să iubești un chip frumos / Și el să nu te știe.” Fotograf: „Rembrandt» Iassy. Sursa foto: Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”.

Un quatrain écrit par Ecaterina au dos d'une carte postale: « Ne m'oubliez pas, mes chers amis! / Il ne peut y avoir de peine plus atroce / Que celle d'aimer un beau visage / Ét qu'il vous ignore. » Photographie: « Rembrandt » Iassy. Source de la photo: Musée Militaire National « Roi Ferdinand Ier ».

școala româno-germană din oraș.¹⁴

Acolo, surprinzător, este înscrisă în catalog cu numele de *Ecaterina Teodoroiu*. Ne putem întreba ce a determinat-o pe fata din Vădeni să-și schimbe prenumele. Aceasta ne reamintește de un episod petrecut în urmă cu mai multe secole. Când i s-a cerut, de către reprezentanții inchiziției, să-și spună numele, la deschiderea procesului în care era acuzată de vrăjitorie, Jeanne d'Arc a răspuns: „Au lieu où je suis née, on m'appelait Jehannette et en France Jehanne”¹⁵, după cum menționează Jules Michelet.

Ce ne determină pe toți să ne închipuim, copii fiind, că ar fi fost mai bine dacă ne chema... altfel?

„În mănăstirea Govora, se vede lângă chipul lui Radu cel Mare, fiul lui Vlad

Călugărul, o doamnă cu coroana pe cap, benzi de fir pe piept și lungi cercei cu pietre scumpe. E doamna Cătălina, ceea ce înseamnă Ecaterina.”¹⁶ Nu ar fi imposibil ca această mențiune a lui Nicolae Iorga să-i fi fost cunoscută fetei din Gorj, devenită orașeancă, în timpul școlarității, la București.

Se pare că îi plăcea și ei să-și zică așa, deoarece era numele cu care își semna mai târziu poeziile, după cum avea să mărturisească sora ei, Sabina.¹⁷

14 Situată în perioada respectivă nu departe de frontiera estică a Imperiului Austro-Ungar, localitatea Târgu Jiu dispunea în școlile sale de învățământ bilingv, aidoma altor orașe aflate într-o situație asemănătoare.

15 „În locul unde m-am născut, mi se zicea Jeannette, iar în Franța Jeanne.” – trad. aut. (păstrând varianta modernă a numelor), Jules Michelet, *op. cit.*

16 Aflată la mai puțin de o sută de kilometri de Târgu Jiu, pe drumul care merge la Râmnicu Vâlcea, mănăstirea Govora este una dintre cele mai vechi din țară. Se pare că a fost ridicată în timpul domniei lui Vlad Dracul. Fiind distrusă ulterior de un boier în vremea domniei lui Vlad Tepeș, ea ar fi fost reconstruită între 1492-1496 de Vlad Călugărul și Radu cel Mare. Este restaurată total o dată sub domnia lui Matei Basarab, pentru a adăposti o tiparniță dăruită de mitropolitul Petru Movilă de la Kiev, iar a doua oară, în anii 1710-1711, din porunca lui Constantin Brâncoveanu. Cu această din urmă ocazie, este executată aici și icoana intitulată „Maica Domnului cu aripi”. Trebuie precizat că, la invitația Societății Femeilor Române din București, Nicolae Iorga susține între 1904-1905 o serie de conferințe având ca temă „Istoria Doamnelor” sau „Doamnele în istoria neamului”, apărută într-o culegere din 1921 sub titlul *Istoria românilor în chipuri și icoane*, reeditată în mai multe rânduri, ultima dată în seria Vintage, ed. Humanitas, București, 2012.

17 Cu toate acestea, primele versuri adolescentine, frumos caligrafiate, sunt semnate *Lili Teodoroiu*.

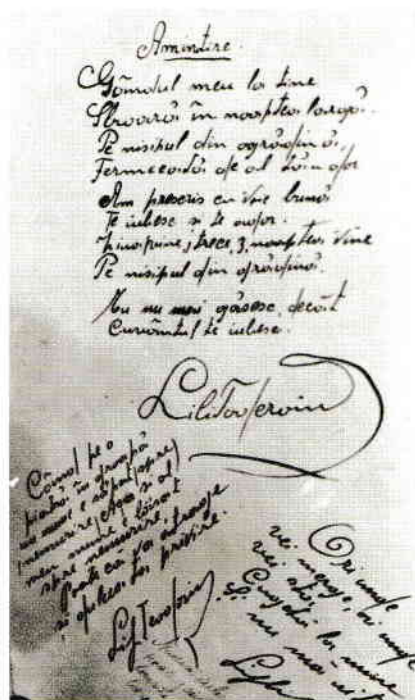
Respect pentru oameni și cărți

Là, étonnamment, elle est inscrite sur le registre scolaire sous le nom de *Ecaterina Teodoroiu*. On peut se demander ce qui a amené la fille de Vadeni à changer de prénom. Ceci nous rappelle un épisode de l'histoire qui s'est passé il y a plusieurs siècles. Quand les représentants de l'Inquisition lui ont demandé de décliner son nom, à l'ouverture du procès en sorcellerie dont elle était accusée, Jeanne d'Arc a répondu: « Au lieu où je suis née, on m'appelait Jehannette et en France Jehanne »¹⁵ ainsi que l'évêque Jules Michelet.

Qu'est-ce qui nous fait croire, quand on est enfant que cela aurait été mieux si nous nous étions appelés différemment... ?

« Dans le monastère de Govora, on peut observer à côté du visage de Radu le Grand, le fils de Vlad le Moine, une dame portant une couronne, des bandelettes brodées de fil d'or croisées sur la poitrine et de longues boucles d'oreilles ornées de pierres précieuses. Il s'agit de Dame Catalina, ce qui signifie Ecaterina. »¹⁶ Il n'est pas impossible que cette mention de Nicolae Iorga fût connue de la fille de Gorj, devenue citadine pendant sa scolarité à Bucarest.

Apparemment, elle aimait aussi se prénommer ainsi, car c'était le nom avec lequel elle allait plus tard signer ses poèmes, comme allait l'affirmer sa sœur Sabina.¹⁷

Versuri caligrafiate de Ecaterina Teodoroiu, semnate la început sub numele Lili Teodoroiu. Sursa foto: Ion Mocioi, *Ecaterina Teodoroiu*, ed. Academică Brâncuși, Târgu Jiu, 2011, p. 34.

Vers calligrafiți par Ecaterina Teodoroiu, signés à l'origine du nom de Lili Teodoroiu. Source de la photo : Ion Mocioi, *Ecaterina Teodoroiu*, Târgu Jiu : Ed. Académicé Brâncuși, 2011, p. 34.

¹⁵ Jules Michelet, *op. cit.*

¹⁶ Traduction de l'auteur. Se trouvant à moins d'une centaine de kilomètres de Târgu Jiu, sur la route qui mène à Râmnicu Vâlcea, le monastère de Govora est l'un des plus anciens du pays. Apparemment, il a été élevé pendant le règne de Vlad Dracul, détruit plus tard par un boyard, au cours du règne de Vlad l'Empaleur, il fut reconstruit (1492-1496) par Vlad le Moine et Radu le Grand. Il fut totalement restauré, une première fois sous le règne de Matei Basarab pour y accueillir une presse d'impression offerte par l'évêque Petru Movila de Kiev, et une seconde fois, au cours des années 1710-1711, sur ordre de Constantin Brâncoveanu. A la même époque, fut également réalisée l'icône intitulée la « Mère de Dieu ailée ». Il convient de noter que, sur invitation de la Société des Femmes de Roumanie siégeant à Bucarest, Nicolae Iorga a tenu une série de conférences en 1904 et 1905 ayant pour sujet « Istoria Doamnelor » [« L'Histoire des Grandes Dames »] ou « Doamnele în istoria neamului » [« Les Grandes Dames dans l'histoire de la nation »], réunies en 1921 en un recueil intitulé *Istoria românilor în chipuri și icoane* [Histoire des Roumains en images et icônes], réédité à plusieurs reprises, le dernier en date dans la série Vintage, Bucarest : Humanitas, 2012.

¹⁷ À noter, cependant, qu'elle signait ses premiers vers d'adolescente, joliment calligraphiés, *Lili Teodoroiu*.